

Karel Čapek (1890 – 1938): Povídky z jedné a druhé kapsy (1929)

I. Beletristický text:

A. Literární druh a žánr, literárněhistorický kontext, umělecký směr / tvůrčí skupina, údaje o autorovi ve vztahu k dílu;

B. 1. Doba a místo (děje); 2. Kompozice;

3. Hlavní postavy a jejich charakteristika; 4. Námět, témata, hlavní motivy;

C. Jazykové zvláštnosti a kulturní souvislosti;

Rekord

Pane okresní, ten chlap by dohodil závodní koulí dobrých šestnáct a čtvrt, a bez treningu! Ježíši Kriste, šestnáct a čtvrt metru! Pane soudce, já jsem starý vrhač; na Sibíři, to vždycky kluci volali, Hejdo, hod' to tam – totiž ruční granát, víte? A ve Vladivostoku jsem házel s americkými mariňáky; já jsem dohodil závodní koulí čtrnáct, ale jejich kaplan udělal o čtyři body víc. Hergot, my jsme se něco na Sibíři naházeli! (...) Představte si, vyfouknout Americe rekord!“ (...)

Tedy včera k večeru ke mně přivedli mládence, a to prý je ten, co tím kamenem potloukl toho Pudíla. (...)

Tak on vzal ten kámen – pracky měl jako lopaty, postavil se na hráz a mířil; koukám, techniku neměl žádnou, styl žádný, nepracoval nohama ani trupem, a plums! hodil kámen do vody asi čtrnáct metrů; víte, je to dost, ale – Dobrá, tak já mu ukazuju: ‚Ty trulante, to se musíš postavit takhle, pravým ramenem dozadu, a když hodíš, tak současně přitom musíš vyrazit tím ramenem, rozumíš?‘ ‚Jo,‘ on na to, zkrřivil se jako svatý Jan Nepomucký, a plums! hodil kámen na deset metrů.

Víte, to mě dožralo. ‚Ty lumpe,‘ křičím, ‚ty žes trefil toho Pudíla? Ty lžeš!‘ ‚Pane vachmajstr,‘ povídá on, ‚pámbu ví, že jsem ho trefil; ať se tam Pudil postaví, však já na něj zas dohodím, na toho psa zlýho.‘ Pane, já jsem teda běžel za tím Pudilem a prosím, pane Pudile, koukejte se, tady jde o světový rekord; prosím vás, pojd'te zas nadávat na ten váš břeh, on ten cihlář po vás hodí ještě jednou. – A to byste nevěřil, pane soudce: ten Pudil že ne, a že nepůjde ani za nic. Vidíte, tihle lidé nemají žádné vyšší zájmy.

Tak jdu zas na toho Vaška, toho cihláře. (...) ‚Tak ukaž,‘ povídám, ‚dohodíš-li tak daleko!‘ Ten Vašek se jen drbe a směje: ‚Pane vachmajstr,‘ povídá, ‚takhle naprázdno, to já neumím; ale do toho Pudíla trefím dycky, na toho mám dožer.‘ (...)

‚Hrom do vás,‘ rozkřikl se soudce. ‚Proč lžete, člověče? Nevíte, že na to je veliký trest, když chcete obulíkovat úřady? My víme dobře, že jste ten kámen nehodil!‘ (...)

‚Koukejte, Hejdo, na ten deltoides,‘ pravil soudce Tuček. ‚A ten dvojhlavý sval, – co tomu říkáte?‘

‚No, ten by ušel,‘ mýnil pan Hejda znalecky. ‚Ale břišní svaly nejsou dost vypracované. Pane okresní, na vrh koulí je potřeba břišních svalů, víte, jak se otáčí trup. Kdybych vám ukázal své břišní svaly!‘

Ztracený dopis

Večer toho dne prohlásili první tři z nejschopnějších, že je naprosto vyloučeno, aby ztracený dopis byl v pracovně pana ministra, neboť vyňali i obrazy z rámu, rozdělali nábytek a očíslovali každý list papíru. Druzí dva zjistili, že do ministrovy pracovny vkročila jenom služka, když na rozkaz paní Boženy tam donesla večeri, zatímco ministr seděl na zemi mezi svými papíry; jelikož není vyloučeno, že přitom mohla nějaký dopis odnést, bylo zahájeno pátrání, kdo je její mileneček – byl to zřízenec od telefonní sítě, kterého nyní nenápadně střežil jeden muž. Poslední dva pátrali někde v neznámu. (...)

‚Prosím tě,‘ povídá paní, ‚cos to v noci hledal v knihovně?‘

Ministr položil lžičku a vykulil oči: „Já? Co tě napadá, já jsem v knihovně nebyl. Já jsem ti spal jako dudek.“

„Ale Vlád'o, vždyť jsem tam s tebou mluvila! Listoval jsi v nějaké knize a řekl jsi, že se chceš na něco podívat!“ (...)

Paní Božena ho dovedla do knihovny: „Stál jsi tadyhle u té skříně a dával jsi nějaký svazek tady do té přihrádky.“

Ministr kroutil rozpačitě hlavou; v té přihrádce byla kompletní a úctyhodná řada ‚Sbírký zákonů a nařízení‘. „To jsem blázen,“ bručel, škrabaje se na záhlaví a vytáhl téměř mechanicky jeden svazek, který byl zasunut hlavou dolů. Svazek se mu v rukou otevřel: byla v něm vložena žlutá obálka s fialově psanou adresou.

„Vidíš, Boženko,“ divil se pan ministr, „já bych byl přísahal, že jsem z pracovny neudělal ani krok; ale teprve teď si tak nejasně vzpomínám, že když jsem si přečetl ten dopis, řekl jsem si: To se musím podívat na jeden zákon z roku třiadvacet. Pak jsem si asi donesl na psací stůl tu knihu a chtěl jsem si napsat poznámku; ale protože se mně ten svazek pořád zavíral, položil jsem tam podle všeho ten dopis – a pak jsem nejspíš knihu sklápł a mechanicky ji odnesl na místo – Ale že jsem se do té knihy šel podvědomě, že sna podívat, to je, hm; víš, neříkej o tom nikomu. Lidé by si třeba mysleli – Ono to nedělá slušný dojem, tyhlety záhadné psychologické úkazy.“ (...)

II. Nebeletristický text:

A.Funkční styl, obsah, účel, vztah k prvnímu textu; B. Jazykové apod. zvláštnosti.

Karel Čapek: Chvála hmoty

Druhá polovice minulého století bývá filosoficky nazývána dobou materialismu; a vskutku panovaly názory, že všechno, co je, je nějaký hmotný děj. Rovněž mravokárci oné doby sis týskají na hromadný úkaz mravního hmotatství čili na úpadek idealismu. (...)

Co se mne týče, jsem svého způsobu hmotatř; nechal bych si líbit i tvrzení, že vesmír je dejme tomu srouben ze dřeva, musel by však být srouben velmi dokonale a poctivě, se zřejmou tvůrčí radostí Kosmického Truhláře, ze dřeva hladkého a nefalšovaného. Avšak ježto ej udělán daleo složitěji a tajemněji, podivuji se mu tím více... pravím vám, že v jediném atomu hmoty je víc pořádku a nádhery než ve zlatě vyšívaném polštáři.

Čapkovy kapesní povídky jsou brilantní příklady všech složek Čapkova výjimečného talentu: najdeme tu originální zápletky, sevřený děj bez zbytečných slov, dokonale odposlouchané dialogy s charakterizační funkcí, vtip a duchaplnost, myšlenkové nadčasové přesahy. V obou povídkách se projevuje Čapkova přichylnost k pragmatismu: původem americkému filozofickému směru, který jako kritérium pravdy vidí užitečnost pro lidský život a je zaměřen proti univerzalistickým ideologiím (srovnejme s tím Čapkův sloupek Chvála hmoty).

V obou povídkách jde vlastně o totéž. Četník a soudce nemohou rozluštit otázku, zda cihlář Lysický rekordně hodil kámen, protože celou kauzu zkoumají výlučně z exaktního, objektivizovaného („pozitivistického“) hlediska. Lysický ovšem v okamžiku hodu zapojil i hlubší složky osobnosti – spravedlivé rozhořčení nad statkářovou surovostí – a ty změřit nelze. Podobně ministr a detektivové hledají ztracený dopis marně, protože postupují přísně racionálně. Ovšem do téhle racionality se už nevejde reflexe bezmyšlenkovitého založení dopisu. Ještě že hlubinné psychologické pochody (zde spojené s náměsíčností) nepotlačíme právě ony, které přinesou rozuzlení.

V povídkách najdeme i neokázalou, ale o to přesvědčivější obhajobu atmosféry první republiky a světa, k němuž ona náleží. Maloměsto i Hejda sám jsou trochu dětsky naivní, ale to patrně souvisí s tím, že žádné větší starosti nemají. Z novodobé tradice republiky nelze vymazat statečné legionáře, bojující ve spojení s moderním „amerikánským“ světem, kde knězem může být jen ten, kdo má taky neformální autoritu zdatného člověka. Ministr a jeho žena jistě patří ke společenské špičce, ale ač přebývají v blahobytné vile, jsou to povahově i stylem života obyčejní, slušní lidé – inu, demokratické poměry...